

PROF.DR. HAYREDDİN KARAMAN

Prof. Dr. Ahmet Saim KILAVUZ*

I-HAYATI

24 Şubat 1934 tarihinde Çorum'da doğdu. Babası I. Dünya Savaşı sırasında Erzurum'un Oltu İlçesi Pikkir Nahiyesi'nden Çorum'a göç etmiş demirci ustası Nureddin Karaman, annesi ise 93 Harbi sırasında Çorum'a göç etmiş Ahıska Türkleri'nden bir aileye mensup Mehpare Hanım'dır. Anne tarafından dedesi Muzaffer Efendi, biraz medrese görmüş bir kimsedir.

Geçmiş ve yaşlanmış âlimlerden hürmet ve takdirle bahsedilen bir ailede yetişti. Hem dinî hayata hem de dinî ilimlere yönelişinde bu husus etkili olduğu gibi, küçükken babası ve dedesiyle birlikte katıldığı, manzum *Sîret*, *Battâl-ı Gâzî*, *Ebû Müslim-i Horasânî*, *Ahmediyye* ve *Muhammediyye* gibi eserlerin okunduğu sohbet meclislerinin de önemli payı olmuştur.¹ İlkokulu bitirdikten sonra doktor olmaya karar veren Karaman, önce ortaokula gitti, fakat bir yıl okuduktan sonra terk etti. Meslek öğrenme (demirci ve terzi çıraklığı gibi) tecrübeleri oldu. On beş yaşlarında iken anne-babasından habersiz Ankara'ya gitti. Ulus-Anafartalar'da üç ay süreyle işportacılık yaptı. Sonra tecvîd öğrenmek için Kur'an Kursu'na gitti. Hafız Kemal Efendi'den tecvîd okudu. Kur'an'ın manâsını anlama merakı, O'nu Arapça öğrenmeye yöneltti. Önce ilme aşık ve iyi bir pedagog olan bakkal Yahya Efendi'den sarf okudu. Daha sonra 1937'de Sovyet zulmü sebebiyle Ahıska'dan Çorum'a göç etmiş bakkal Server Efendi'nin derslerine devam etti, *İzhâr*'ı bitirdi. *Kâfiye*'nin ortalarına geldiğinde, ilk açılan yedi İmam-Hatip Okulu'na mektupla başvurdu, ilk cevap Konya'dan geldi. 1951'de evrakta eksiklik ve yaş problemi olduğu için iki ay gecikmeli olarak okula başladı. Bir ay sonra evrakta problem tespit edildiğinden okulla ilişkisi kesildi. Devrin Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri'ye çektiği telgrafın sonucunda 1952'de yaşı geçmiş (18 yaş, resmî kayıtlara göre 17 yaş) olmasına rağmen, ikinci defa kaydı yapıldı. Konya'da ulemadan, Konya Müftüsü diye tanınan Abdullah Ulubay Hoca Efendi ile Hacı Veyiszâde Mustafa Efendi'nin öğrencisi oldu. Hacı Veyiszâde'nin öğrencisi Cemil Efendi'den *Kâfiye*'yi bitirdi. Hacı Veyiszâde'den *Tecrîd* okudu, Akşehirli Ahmed Efendi'den *Mültekâ*'yı takip etti. Farsça'yı Arif Etik'ten öğrendi. İmam-Hatip Okulu'nda kendisine öğretmenlik yapanlar arasında, Dârülfünûn İlahiyat Fakültesi mezunu Elliikinin Tahir Efendi de vardır. İstanbul'a geldiğinde Mehmet Akif Ersoy merhumun arkadaşı Hafız Yusuf Cemil Ararat Bey'den Arapça şiir ve divan okudu. Yüksek İslâm Enstitüsü'ndeki hocaları arasında Celâl Hoca (Celâleddin Ökten), Ömer Nasuhi Bilmen, Ahmet Davudoğlu, Kemal Edip Kürkçüoğlu, Muhammed Tavit et-Tancî, Yaman Dede, Mithat Bahârî, Halil Can, Şerif Hazım, Nihat Sami Banarlı, Mahir İz, Ali Üsküdarlı, Zekâi

* Uludağ üniversitesi ilahiyat fakültesi

¹ Karaman, Hayrettin, *Her Şeye Rağmen*, 180, İstanbul 2001.

Konrapa, Nureddin Topçu, Em. Tümğ. Sadettin Evrin vb. isimler sayılabilir.² İmam-Hatip Okulu ve İslâm Enstitüsü öğrenciliği sırasında bir taraftan ders okurken, diğer taraftan öğrenci arkadaşlarına ve halktan bazılarına dersler vererek öğrenci yetiştirdi. Yetişme döneminde örgün eğitimdeki hocalarından yararlanmanın yanında okul dışındaki hocalardan da azamî ölçüde yararlanmaya özen gösterdi. 1956 yılında İmam-Hatip Okulu 5. sınıf öğrencisi iken Emine (Ayfer) Hacıismailoğlu Hanım'la evlendi. Konya'da okurken imamlık yapan Karaman, 1959'da İmam-Hatip Okulu'nu bitirdi ve ikinci mezunları arasında yer aldı. Aynı yıl İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'ne girdi. Buradaki eğitimi sırasında iki yıl yatılı okudu, iki yıl da vaizlik yaptı. Yüksek İslâm Enstitüsü'nün ilk dönem (1963) mezunlarından olan Karaman, mezuniyetten sonra iki yıl süreyle İstanbul İmam-Hatip Okulu'nda meslek dersleri öğretmeni olarak çalıştı. Açılan imtihanları kazanarak İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'ne fıkıh asistanı ve "*Başlangıçtan Dördüncü Asra Kadar İslâm Hukukunda İctihad*" konulu tezi ile fıkıh öğretim üyesi oldu (1971). 1966-68 yılları arasında Tuzla Piyade Okulu'nda ve Sarıkamış'ta askerlik görevini ifa etti. 1971 yılında İzmir Yüksek İslâm Enstitüsü'ne tayin edildi. 1975'te döndüğü İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nün İlahiyat Fakültesi'ne dönüşmesinin akabinde 1983'te bilim doktoru ve yardımcı doçent, 1986'da doçent, 1991'de profesör oldu.

Hayreddin Karaman, Ekim 1976-Eylül 1980 yılları arasında 48 sayı yayımlanan *Nesil* dergisini çıkaranlar arasında yer aldı. Ancak bu dergi 12 Eylül 1980 darbesi öncesi yaşanan iktisadî, fikrî ve siyasî krizlerin sonunda, 48. sayısı ile yayın hayatına son vermiştir. Dergi mensupları, "Nesil tebliği" adını verdikleri misyonu, dergi ile değil, telif-tercüme kitap yayını ile sürdürmeyi tercih etmişler ve Nesil Yayınları adı altında bazı eserler neşretmişlerdir.

Bugün ilim dünyasında ve Diyanet camiasında temayüz etmiş pekçok kişinin yetişmesinde emek ve katkısı bulunan Hayreddin Karaman, Aralık 2000'de 40 yıllık resmî görevinden, dolayısıyla öğretim üyeliğinden istifa etti.

Türkiye'de aydınların beyin fırtınası yaptıkları bir platform olan ve gelenekselleşen Abant Toplantıları'na başlangıcından itibaren hep katılmış olan, din şuraları ile çeşitli sempozyumların aranılan isimlerinden biri konumunda bulunan Hayreddin Karaman, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'ni neşre hazırlayan İslâm Araştırma Merkezi'nin (İSAM) kurucuları arasında yer almış, anılan merkezin bilim adamı yetiştirme programının sorumluluğunu üstlenmiştir. Bu merkezin, bugün içlerinde profesör ve doçent olan pek çok mensubunun yetişmesinde, ufuk ve vizyon kazanmasında önemli hizmetleri olmuştur.

Hayreddin Karaman, Azerbaycan, Rusya, Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan, İran, Cezayir, Mısır, Suudi Arabistan, Pakistan, Avustralya, Fransa, Almanya, Belçika, Hollanda, İsviçre, Avusturya, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri vb. ülkelere seyahatlerde bulunmuş, bunların pek çoğunda düzenlenen sempozyum, panel, konferans ve seminerlere konuşmacı olarak katılmıştır.

İmam-Hatip Okulu öğrenciliğinden itibaren aruz ve hece ile şiirler yazan ve bu şiirlerin bazıları Prof. Dr. M. Emin Ay ve Amir Ateş tarafından ilâhî formunda bestelenen Karaman, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nin okuyucularına hediye olarak dağıttığı iki ciltlik ilmihalin (İstanbul 1998) üç kişiden oluşan ilmî müşavere ve redaksiyon heyetinde bulunmuş, yine aynı ansiklopedinin inceleme heyeti ile merkez ilim ve müşavere heyeti üyeleri arasında yer almıştır. Otuzu aşkın yayınlanmış eserinin yanında,

² bkz. Karaman, *Her Şeye Rağmen*, 293-303.

Millî Eğitim Bakanlığı'nca bastırılan *İslâm Ansiklopedisi* ile *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nde bazı maddeleri de yayımlanmıştır. Halen *Yeni Şafak* gazetesinde haftada iki gün köşe yazarlığı yapmakta, *Eğitim-Bilim ve Gerçek Hayat* dergilerinin her sayısında yazıları yayımlanmakta veya yöneltilen sorulara cevaplar vermektedir.

Arapça, Farsça ve Fransızca bilen, Türk Sanat Musikîsi ve Türk Halk Müziği dinlemekten hoşlanan Karaman, yedi torun (Ulvi Murat, Zeynep, Muhammet Tahir, Selvâ, Salih, Bilal, Enes) ve bir torun çocuğuna (Mustafa) sahiptir.

II- ESERLERİ

Otuzun üzerinde esere imza atmış bulunan Karaman'ın eserleri üç başlık altında incelenebilir:

A. TELİF KİTAPLAR

1. *İslâm Hukukunda İctihad* (Ankara, 1975). Yüksek İslâm Enstitüsü fıkıh asistanı iken hazırladığı "Başlangıçtan IV. Asra Kadar İslâm Hukukunda İctihad" isimli tezinin kitaplaşmış şeklidir. İlk baskısı Diyanet İşleri Başkanlığı, sonraki baskıları ise M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı tarafından yapılan eser 260 sayfadır.

2. *Mukayeseli İslâm Hukuku* (İstanbul, I, 1974; II, 1982; III, 1987; ikinci baskı İstanbul 1986-1987). İslâm Hukukunun tüm konularını sistematik olarak ele alan bu eser üç ciltten oluşmuştur. Birinci cilt, 480 sayfa olup, Amme Hukuku kapsamında Devlet, Esas Teşkilât ve Ceza ile Hususî Hukuk'tan Şahıs, Aile ve Miras branşlarını ihtiva etmektedir. İkinci cilt, 637 sayfa olup, Borçlar Hukuku'nu konu edinmektedir. Üçüncü cilt ise 432 sayfa olup, Eşya Hukuku ve Yabancılar Hukuku'nu kapsamaktadır. Eser, hukukçu, araştırmacı ve akademisyenlerin İslâm Hukuku alanındaki temel kaynağı mahiyetindedir.

3. *İslâm Hukuk Tarihi* (1. baskı İstanbul 1975; 2. baskı İstanbul 1989). 405 sayfa hacmindeki bu eserde, fıkıh tarihi, Hz. Peygamber, Sahabe, Emevîler, Abbasîler, Selçuklular (Moğol istilâsına kadar), Osmanlılar ve Muâsır Hareketler (Moğol istilâsından Mecelle ve sonrasına kadar) devirleri içinde verilmeye çalışılmaktadır.

4. *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri* (1. baskı 2 cilt İstanbul 1975; genişletilmiş 2. baskı, I-II, 1988; III, 1992). Birinci cilt, 432 sayfa olup, İbadetler, Haramlar-Helâller, Hukuk-Ekonomi-İş Hayatı olmak üzere üç bölümden oluşur. 436 sayfadan müteşekkil ikinci cilt, Metodoloji, Siyer-İslâm Tarihi, İslâmlaşma Yolunda, İslâm Müesseseleri ve Mezhepleri, Sorular-Cevaplar, İthamlar-Cevaplar olmak üzere altı bölümdür. Üçüncü cilt ise, 677 sayfadır. İbadetler, Haramlar-Helâller, Eğitim-Öğretim, Hukuk-Ekonomi-İş Hayatı-Cemiyet, Metodoloji ve Mezhepler, Sorular ve Cevaplar, Röportajlar ve Konuşmalar bölümlerini kapsar. Eser, Müslüman'ın günlük hayatında karşılaştığı problemlere çözüm getirmeye çalışan bir risaleler mecmuası niteliğini taşımaktadır.

5. *Günlük Hayatımızda Haramlar Helâller* (İstanbul 1979). Pek çok baskısı yapılmış olan eser, 198 sayfa olup, Almanca ve Gürcüce'ye de çevrilmiştir.

6. *İslâm'da İşçi- İşveren Münasebetleri* (İstanbul 1981). Eser küçük boy bir risale hacminindedir.

7. *Anahatlarıyla İslâm Hukuku* (İstanbul I, 1984; II, 1985; III, 1986). Mukayeseli İslâm Hukuku isimli kitabın özeti (muhtasarı) mahiyetinde hazırlanmış olup, üniversite gençliği ve meraklılarına, İslâm Hukuku'nu ana hatlarıyla tanıtmayı amaçlamaktadır.

8. *İslâm'da Kadın ve Aile* (İstanbul 1993). 493 sayfalık eser, İslâm Kadını (Mahiyeti, Değeri, Hakları, Ödevleri) ile İslâm Ailesi ve Aile Hukuku adlı iki bölümden oluşmaktadır.

9. *Lâik Düzendeki Dini Yaşamak* (İstanbul I, 1997-1998; II, 1998; III, 2002). *Yeni Şafak Gazetesi*'nde yayımlanan köşe yazılarının bir sistematik dahilinde kitaplaşmasından oluşmuştur. Birinci cilt, 328; ikinci cilt, 311; üçüncü cilt, 395 sayfadan oluşmaktadır.

10. *Her Şeye Rağmen* (İstanbul 2001). 412 sayfalık eser, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri* isimli eserin üçüncü cildinde yer alan 180 sayfalık röportajlarla, 1988-2001 yılları arasında yapılmış ve kitaplarında yer almamış röportajların derlenmesinden oluşmuştur.

11. *Hayatımızdaki İslâm* (İstanbul 2002). *Çoğu Gerçek Hayat ve Eğitim-Bilim Dergileri*'nde çıkan makale şeklindeki yazıları ile yurt içinden ve yurt dışından gelen sorulara verdiği cevaplardan oluşan eser, 530 sayfadır.

12. *Türkiye'de İslâmlaşma ve Önündeki Engeller* (İstanbul 1994). 207 sayfalık bir eserdir.

13. *İslâm'da İnsan Hakları* (İstanbul 1996). Eser 228 sayfadır.

14. *İmam-Hatiplilik Şuuru* (İstanbul 1997). 167 sayfadır. Bu üç eser Ensar Vakfı adına çeşitli yerlerde verdiği konferanslardan oluşmaktadır.

15. *Dert Söyletir* (İstanbul 2002). 111 sayfadır. Şeyhülislâm Çelebizâde Âsım Efendi ve Nâbî'ye ait birer na't ile yazarın kendisine ait 58 şiirden oluşmaktadır.

16. *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli* (Ali Özek, Ali Turgut, Mustafa Çağırıcı, İ. Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş ile birlikte; İstanbul 1993). Aynı meâl Suudî Arabistan Hac ve Vakıflar Bakanlığı tarafından da bastırılıp (Medine 1992) ücretsiz dağıtılmaktadır.

17. *Kur'an Yolu* (İ. Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş ve Mustafa Çağırıcı ile birlikte; Ankara 2003) Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları arasında beş cilt halinde yayınlanacak olan bir tefsirdir.

B. TELİF-TERCÜME-HAZIRLAMA

1. *Rasûl-i Ekrem'in Örnek Ahlâkı* (Abdurrahman Azzâm'dan, İstanbul 1964).

2. *Yolların Ayrılış Noktasında İslâm* (Muhammed Esed'den, İstanbul 1965).

3. *Altın Nesil* (Abdülhalim Abbas'tan, İstanbul 1968, 1982).

4. *İmâm-ı Rabbânî ve İslâm (Mektûbât* tan seçmeler ve Mevdûdî'nin bir değerlendirmesi; İstanbul 1968). İkinci baskısı *İmâm-ı Rabbânî ve İslâm Tasavvufu* adıyla yapılmıştır; İstanbul 1986).

5. *İslâm Hukukunda Mezhepler* (İbn Teymiyye, M. Abdilazim, Şah Veliyyullah ve Senhûrî'den. İstanbul 1971. İkinci baskısı *İctihad, Taklid ve Telfik Üzerine Dört Risale* adıyla yapılmıştır; İstanbul 1982)

6. *Modern Problemler Karşısında İslâm Hukuku* (A. Zerka, Mahmasânî, M. Esad'dan, İstanbul 1972. İkinci baskısı *Yeni Gelişmeler Karşısında İslâm Hukuku* adıyla yapılmıştır; İstanbul 1987).

7. *İslâm'da Birlik ve Fıkıh Mezhepleri* (Ankara, 1974; Gerçek İslâm'da Birlik adıyla İstanbul 1996).

8. *İslâm'a Göre Faizsiz Banka, Kalkınma ve Sigorta* (A. Zerka, A. Neccâr'dan, İstanbul 1976; *İslâm'a Göre Banka ve Sigorta* adıyla ilâvelî 2. baskı, İstanbul 1981).

C. DERS KİTAPLARI

1. *Arapça-Türkçe Yeni Kâmûs* (Bekir Topaloğlu ile birlikte, İstanbul 1966).

2. *Arapça Sarf-Nahiv* (Bekir Topaloğlu ile birlikte, İstanbul 1964).

3. *Arapça Metinler* (Bekir Topaloğlu ile birlikte, İstanbul 1964).

4. *Arap Dili ve Edebiyatından Seçmeler* (Bekir Topaloğlu ile birlikte, İstanbul 1982. *Arapça Metinler* kitabının tercümesidir).

5. *Kelîle ve Dimne* (Bekir Topaloğlu ile birlikte, I-II, İstanbul 1990).

6. *Fıkıh Usûlü* (İstanbul 1965).
7. *Hadis Usûlü* (İstanbul 1965).
8. *Fıkıh Metinleri (en-Nusûsu'l-muhtâra)* (İstanbul 1975).
9. *Hadis Metinleri (Beş Demet Kırk Hadis)* (M. Yaşar Kandemir ile birlikte; İstanbul 1976).